

SEVGİLİ OĞLUM NAZİF...

RIZA TEVFİK'TEN OĞLUNA MEKTUPLAR

RIZA TEVFİK BÖLÜKBAŞI

VakıfBank Kùltür Yayınları: 0403
Edebiyat: 094

SEVGİLİ OĞLUM NAZİF...
RIZA TEVFİK'TEN
OĞLUNA MEKTUPLAR
RIZA TEVFİK BÖLÜKBAŞI

Hazırlayan
Abdullah Uçman

Yayın Danışmanı
Ekrem Demirli

Kitap Editörü
Ömer Uzunagaç

Kapak Görseli
Faruk Özcan

Sayfa Uygulama
Emad Seraj

Son Okuma
Ali Kılıç

VakıfBank Kùltür Yayınları
İnkılap Mahallesi
Dr. Adnan Büyükdenez Caddesi
No: 7/A1 – Kat 13
34768 Ümraniye / İstanbul
Telefon: 0 216 285 9571
www.vbky.com.tr – info@vbky.com.tr
Sertifika No: 40141

© Vakıf Pazarlama San. ve Tic. A.Ş., 2025

ISBN 978-625-5848-21-5

Kitabın tüm yayın hakları VakıfBank Kùltür Yayınları'na aittir. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak sınırlı alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir elektronik veya mekanik araçla çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevi ve mali hakları saklıdır.

Baskı
Mega Basım Yayın San. ve Tic. A.Ş.
Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1
Baha İş Merkezi A Blok Kat: 2
34310 Haramidere, Avcılar / İstanbul
Tel: 0 212 412 1700
www.mega.com.tr - info@mega.com.tr
Sertifika No: 44452

1. Baskı: Eylül 2025

SEVGİLİ OĞLUM NAZİF...
RIZA TEVFİK'TEN OĞLUNA MEKTUPLAR
RIZA TEVFİK BÖLÜKBAŞI

HAZIRLAYAN
ABDULLAH UÇMAN

RIZA TEVFIK BÖLÜKBAŞI

1869 yılında babasının kaymakamlık yaptığı Edirne'ye bağlı Cısır-i Mustafa Paşa'da doğdu. Üsküdar-Bağlarbaşı'ndaki Sion Mektebi ile Davutpaşa Rüştiyesi'nden sonra girdiği Galatasaray Sultanisi ile Mekteb-i Mülkiye'deki öğrenimini tamamlamadan ayrılmak zorunda kaldı. Çeşitli olaylarla geçen tahsil hayatının sonunda ancak otuz yaşlarında Mekteb-i Tıbbiye'den mezun oldu. Karantina İdaresi'nde çalışırken İttihat ve Terakkî Cemiyeti'ne girdi (1906). II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Edirne mebusu seçildi (1908). 1918'de Maarif Nâzırı, 1919'da Şûrâ-yı Devlet Reisi oldu; bu arada Dârülfünûn'da felsefe ve estetik dersleri verdi. 1920'de, Sevr Antlaşması'nı imzalayan heyette yer aldı. Milli Mücadele'nin zaferle sonuçlanması üzerine, Kasım 1922'de bazı arkadaşlarıyla memleketi terk etti; daha sonra 150'liklere dahil edildi. Emir Abdullah'ın daveti üzerine Ürdün'e gitti; orada on yıldan fazla Sıhhiye ve Âsar-ı Atika Müzesi müdürlüğü yaptı. 150'likleri affeden kanunun yürürlüğe girmesinden beş yıl kadar sonra, 1943'te İstanbul'a döndü. 29 Aralık 1949'da vefat etti; Zincirlikuyu'da Asrî Mezarlık'a defnedildi. Gazete ve dergi sayfalarında kalan edebî, felsefî ve siyasi muhtevalı yüzlerce makalesinden başka kitap hâlinde yayımlanan eserleri şunlardır: *Ömer Hayyam ve Rubâileri* (1945), *Tevfik Fikret* (1945), *Tekke ve Halk Edebiyatı İle İlgili Makaleleri* (haz. Abdullah Uçman, 1982), *Biraz da Ben Konuşayım* (haz. Abdullah Uçman, 1993), *Şiiri ve Sanat Anlayışı Üzerine Rıza Tevfik'ten Ali İlmî Fânî'ye Bir Mektup* (haz. Abdullah Uçman, 1996), *Rıza Tevfik'in Sanat ve Estetikle İlgili Yazıları* (haz. Abdullah Uçman, 2000), *Rıza Tevfik'ten Eşi Nazlı Hanım'a Mektuplar* (haz. Abdullah Uçman, 2012), *Rıza Tevfik'ten Kızı Münise Hanım'a Mektuplar* (haz. Abdullah Uçman, 2016), *Rıza Tevfik'in Mektupları* (haz. Abdullah Uçman, 2016).

ABDULLAH UÇMAN

Şubat 1951'de Edirne'de doğdu. İlk ve orta öğrenimini Edirne'de tamamladı. 1968'de girdiği İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden 1972'de mezun olduktan sonra bir süre aynı bölümde kütüphane memurluğu yaptı (1974-1978). 1976'da *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*'nin yayımına katıldı. 1979'da İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Yeni Türk Edebiyatı Kürsüsü'nde Prof. Dr. Mehmet Kaplan'ın asistanı oldu. 1981'de doktorasını tamamladı. 1985'te Mimar Sinan Üniversitesi'ne geçti. 1996'da doçent, 2002'de profesör oldu. 1983-2016 yılları arasında *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*'nde madde yazarı ve redaktör olarak çalıştı. Yakın dönem Türk edebiyatını konu alan çeşitli araştırma ve incelemeleri 70'li yıllardan itibaren *Hisar, Yönelişler, Kubbealtı Akademi, Tarih ve Toplum* ve *Kitap-lık* ile *Dergâh* dergilerinde yayımlandı. Yıllardır Rıza Tevfik Bölükbaşı'nın terekesi üzerinde çalışmakta olup, buradan çıkan ve dil, edebiyat, felsefe ve kültür tarihi açısından önem taşıyan belgelerden yazılar kaleme aldı, kitaplar oluşturdu. Kitap hâlinde yayımlanan bazı çalışmaları şunlardır: *Muallim Nâci* (1974), *Eşrefoğlu Rûmî* (1976), *İstanbul'da Bir Ramazan* (Cenab Şahabeddin'in yazıları, 1994), *Bir 150'liğin Mektupları - Ali İlmî Fânî'den Rıza Tevfik'e Mektuplar* (1998), *Ebûbekir Râtib Efendi'nin Nemçe Sefaretnâmesi* (1999), *Rıza Tevfik'in Şiirleri ve Edebî Makaleleri Üzerinde Bir Araştırma* (2004), *Fatih'te Geçen 40 Yılın Hikâyesi* (2009), *Rıza Tevfik'in Sanat ve Düşünce Dünyası* (2011), *Tanpınar'ın Edebiyat Dersleri* (2012), *Refik Hâlid'den Rıza Tevfik'e Mektuplar* (2014), *Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi'nin Fransa Sefaretnâmesi* (2017), *Menâkıb-ı Eşrefzâde* (2020), *Müzekkin'in-nüfus* (Eşrefoğlu Rûmî'nin eseri, 2021); *Türk Dili ve Edebiyatı Üzerine Makaleler* (Rıza Tevfik'in Yazıları, 2022); *İdealist Bir Kültür Milliyetçisi Mehmet Kaplan* (2023).

İÇİNDEKİLER

Önsöz	9
Rıza Tevfik: Hayatı, Edebî Şahsiyeti ve Eserleri	13
Bir Babadan Oğluna Mektuplar Üzerine Birkaç Söz	25

MEKTUPLAR

Birinci Mektup	33
İkinci Mektup	34
Üçüncü Mektup	36
Dördüncü Mektup	38
Beşinci Mektup	39
Altıncı Mektup	41
Yedinci Mektup	43
Sekizinci Mektup	44
Dokuzuncu Mektup	46
Onuncu Mektup	47
On Birinci Mektup	52
On İkinci Mektup	53
On Üçüncü Mektup	60
On Dördüncü Mektup	63
On Beşinci Mektup	65
On Altıncı Mektup	67
On Yedinci Mektup	72
On Sekizinci Mektup	74
On Dokuzuncu Mektup	77
Yirminci Mektup	79
Yirmi Birinci Mektup	84
Yirmi İkinci Mektup	88
Yirmi Üçüncü Mektup	95
Yirmi Dördüncü Mektup	96
Yirmi Beşinci Mektup	100
Yirmi Altıncı Mektup	102
Yirmi Yedinci Mektup	104
Yirmi Sekizinci Mektup	106
Yirmi Dokuzuncu Mektup	107

Otuzuncu Mektup	112
Otuz Birinci Mektup	114
Otuz İkinci Mektup	119
Otuz Üçüncü Mektup	124
Otuz Dördüncü Mektup	126
Otuz Beşinci Mektup	129
Otuz Altıncı Mektup	133
Otuz Yedinci Mektup	141
Otuz Sekizinci Mektup	143
Otuz Dokuzuncu Mektup	146
Kırkinci Mektup	149
Kırk Birinci Mektup	151
Kırk İkinci Mektup	153
Kırk Üçüncü Mektup	157
Kırk Dördüncü Mektup	160
Kırk Beşinci Mektup	163
Kırk Altıncı Mektup	167
Kırk Yedinci Mektup	171
Kırk Sekizinci Mektup	175
Kırk Dokuzuncu Mektup	179
Ellinci Mektup	183
Elli Birinci Mektup	188
Elli İkinci Mektup	191
Elli Üçüncü Mektup	194
Elli Dördüncü Mektup	199
Elli Beşinci Mektup	202
Elli Altıncı Mektup	205
Elli Yedinci Mektup	207
Elli Sekizinci Mektup	210
Elli Dokuzuncu Mektup	213
Altmışıncı Mektup	218
Altmış Birinci Mektup	232
Altmış İkinci Mektup	239
Altmış Üçüncü Mektup	244
Altmış Dördüncü Mektup	246
Altmış Beşinci Mektup	249
Altmış Altıncı Mektup	251
Altmış Yedinci Mektup	252
Altmış Sekizinci Mektup	256

Altmış Dokuzuncu Mektup	259
Yetmişinci Mektup	261
Yetmiş Birinci Mektup	263
Yetmiş İkinci Mektup	266
Yetmiş Üçüncü Mektup	269
Yetmiş Dördüncü Mektup	273
Yetmiş Beşinci Mektup	275
Yetmiş Altıncı Mektup	277
Yetmiş Yedinci Mektup	279
Yetmiş Sekizinci Mektup	281
Yetmiş Dokuzuncu Mektup	291
Sekseninci Mektup	294
Seksen Birinci Mektup	298
Seksen İkinci Mektup	301
Seksen Üçüncü Mektup	304
Seksen Dördüncü Mektup	306
Seksen Beşinci Mektup	308
Seksen Altıncı Mektup	310
Seksen Yedinci Mektup	311
Seksen Sekizinci Mektup	315
Seksen Dokuzuncu Mektup	318
Doksanıncı Mektup	321
Doksan Birinci Mektup	324
Doksan İkinci Mektup	327
Doksan Üçüncü Mektup	331
Doksan Dördüncü Mektup	334
Doksan Beşinci Mektup	337
Doksan Altıncı Mektup	341
Doksan Yedinci Mektup	344
Doksan Sekizinci Mektup	347
Doksan Dokuzuncu Mektup	349
Yüzüncü Mektup	353
Yüz Birinci Mektup	357
Yüz İkinci Mektup	360
Yüz Üçüncü Mektup	362
Yüz Dördüncü Mektup	364
Yüz Beşinci Mektup	366
Yüz Altıncı Mektup	368
Yüz Yedinci Mektup	370

Yüz Sekizinci Mektup	372
Yüz Dokuzuncu Mektup	379
Yüz Onuncu Mektup	383
Yüz On Birinci Mektup	384
Yüz On İkinci Mektup	386
Yüz On Üçüncü Mektup	390
Yüz On Dördüncü Mektup	395
Yüz On Beşinci Mektup	399
Yüz On Altıncı Mektup	402
Yüz On Yedinci Mektup	404
Yüz On Sekizinci Mektup	406
Yüz On Dokuzuncu Mektup	411
Yüz Yirminci Mektup	413
Yüz Yirmi Birinci Mektup	415
Yüz Yirmi İkinci Mektup	418
Yüz Yirmi Üçüncü Mektup	421
Yüz Yirmi Dördüncü Mektup	423
Yüz Yirmi Beşinci Mektup	426
Yüz Yirmi Altıncı Mektup	427
Yüz Yirmi Yedinci Mektup	429
Yüz Yirmi Sekizinci Mektup	430
Yüz Yirmi Dokuzuncu Mektup	432
Yüz Otuzuncu Mektup	433
Yüz Otuz Birinci Mektup	434
Yüz Otuz İkinci Mektup	435
Yüz Otuz Üçüncü Mektup	436
Yüz Otuz Dördüncü Mektup	438
Yüz Otuz Beşinci Mektup	440
Yüz Otuz Altıncı Mektup	443
Yüz Otuz Yedinci Mektup	445
Ekler	447
Dizin	457

ÖNSÖZ

Bilindiği gibi, önceki yıllarda telgraf ile telefonun, günümüzde de görüntülü telefonla internetin hayatımıza girmesiyle birlikte, modern hayatın dağdağası arasında günümüz insanı için eline kalem-kâğıt alarak yazılması bir külfet hâline gelen mektup da tamamen değilse bile büyük ölçüde ortadan kalkmış ya da kalkmak üzeredir.

Hatıraları ile çeşitli mektuplarındaki ifadelerden mektup yazmayı âdeta bir tutku hâline getirdiği anlaşılan Rıza Tevfik'in, çeşitli tarihlerde dost, arkadaş, akraba ve tanıdıklarına, hatta tanımadıklarına bile mektup yazmaktan ayrı bir zevk duyduğu görülmektedir. Rıza Tevfik, özellikle 1922 yılından sonra yurt dışında bir nevi sürgünde geçirdiği gurbet günlerinde, bazen günde sekiz-on mektup yazdığını ifade etmektedir. Hayatı boyunca çeşitli tarihlerde eş, dost, talebe, akraba, arkadaş ve başta çocukları olmak üzere, aile fertlerine yüzlerce ifade edilebilecek sayıda mektup yazıp gönderen Rıza Tevfik'in mektuplarının büyük bir kısmı gündelik olayların dışında sanat, edebiyat, estetik, felsefe, eğitim, dinî ve siyasi konularla ilgili olmakla beraber, ne yazık ki bu mektupların çok az bir kısmı bugün elimizde bulunmaktadır. Mesela, onun gibi bir gurbettede olan Refik Hâlid Karay *Bir Ömür Boyunca* adlı hatıralarında, gurbet yıllarında Rıza Tevfik'in kendisine bazen sekiz-on sayfa uzunluğunda yüzlerce mektup yazdığından söz etmekle beraber, bunların hemen hiçbiri bugün ortada yoktur.

Rıza Tevfik'in, torunu merhum Rıza Başikoğlu tarafından 80'li yıllarda bana emanet edilen terekesinden çıkan mektupların bir kısmını daha önceki yıllarda makaleler hâlinde, bir kısmını da kitap hâlinde yayınladım. Kitap hâlinde yayınladıklarım sırayla şu isimleri taşımaktadır:

1) *Şiiri ve Sanat Anlayışı Üzerine Rıza Tevfik'ten Ali İlmî Fânî'ye Bir Mektup* (İstanbul 1996); 2) *Rıza Tevfik'ten Eşi Nazlı Hanım'a Mektuplar* (İstanbul 2012); 3) *Sevgili Kızım Mûnise - Rıza Tevfik'ten Kızı Mûnise Hanım'a Mektuplar* (İstanbul 2016); 4) *Rıza Tevfik'in Mektupları* (Ankara 2016); 5) *İki 150'liğin Mektupları: Refî Cevad'dan Rıza Tevfik'e - Rıza Tevfik'ten Refî Cevad'a Mektuplar* (2017); 6) *Sevgili Vefakâr Kadınımlar - Rıza Tevfik'ten Nazlı Hanım'a Mektuplar* (İstanbul 2020).

Elinizdeki kitapta ise Rıza Tevfik'in küçük oğlu Nazif Bölükbaşı'ya 1920 yılından başlayarak 1943 yılına kadar, çoğu 1933-1937 yılları arasında Cünye, Amman, Kudüs, Oxford ve Lonra gibi çeşitli yerlerden yazıp gönderdiği farklı hacimde 137

mektup yer almaktadır. Mektupların büyük bir kısmı, 1933 yılında yüksek tahsil için İstanbul'a giden Nazif'e, Rıza Tevfik'in emekli olduktan sonra yerleştiği Lübnan'ın Akdeniz sahil kasabası Cünye'den gönderilmiştir.

Muhtemelen, Millî Mücadele yıllarındaki bazı olumsuz davranışları, ama asıl Türk milletinin bir nevi ölüm fermanı kabul edilen Sevr'e imza atanlardan biri olarak 150'likler listesinde yer alan bir babanın oğlu olması dolayısıyla, İstanbul'da çaldığı hemen her kapının Nazif'in yüzüne kapandığı anlaşılmaktadır. 1933-1937 yılları arasında tam dört yıl bir yüksek okula kaydını yaptırabilmek için çalmadığı kapı kalmayan Nazif, nihayet, yine babasının bir kısım eski dostlarının yardımıyla, Yüksek Ticaret Mektebi'ne kaydını yaptırabilir. Elinizdeki mektuplara, yıllarca devam eden bu sıkıntılı ve tatsız sürecin bütün ayrıntılarıyla yansıdığı görülmektedir.

Yirmi Suriye lirası emekli maaşıyla Cünye'de kıt kanaat yaşamaya çalışan Rıza Tevfik mektuplarında, hiçbir zaman hâlden şikâyet etmese de vatanından, eşinden, dostundan, çoluk çocuğundan uzakta, gurbet diyarında, yine de yalnızlık çekmekte; hatta birkaç dostu dışında çevresinde konuşacak, dertleşecek kimse bulunmamaktadır. Kitapta yer alan mektuplarda esas itibarıyla bir baba ile oğlu arasındaki meseleler ve ilişki söz konusu olmakla beraber, mektupların muhtevası sadece bunlardan ibaret değildir. Bütün bunların yanında eski bir politikacı ve kültür adamı olan Rıza Tevfik'in yeni Türkiye'deki bir kısım müesseselerle eğitim hayatı, yeni dil anlayışı, yaklaşmakta olan II. Dünya Savaşı gibi bazı konulara yaklaşımı ve getirdiği eleştiriler de dikkate değer mahiyettedir.

Rıza Tevfik'in özel hayatına ait bazı bilgilerin de yer aldığı bu mektupları tarih sırasına koyup yayına hazırlarken, üzerinde durulan konuların daha iyi anlaşılması için, bir kısım notlar koymak suretiyle, bazı hususları açıklama gereği duydum. Hayatta iken, 1980 ve 1981 yıllarında, ilki Moda'da Rıza Başikoğlu'nun evinde, diğeri Mecidiyeköy'deki evinde ziyaret edip görüştüğüm Nazif Bey tarafından itina ile muhafaza edildiği anlaşılan mektupların hemen her birinin karşılıkları da mevcuttur; ileriki yıllarda fırsat bulabilirsem, elbette bunları da yayına hazırlama niyetindeyim; olmazsa, konuyla meşgul olmak isteyenler, daha önce Rıza Tevfik'in bana intikal eden terekesinin büyük bir kısmını verdiğim İSAM (İslâm Araştırmaları Merkezi) Arşivi'nde bunlara da ulaşabilirler.

Mektupların sonunda yer alan "Ekler" kısmında ise Nazif'in doğumu mü-nasebetiyle muhtemelen tanıdıklarından biri tarafından gönderilen bir tebrik telgrafı ile Rıza Tevfik'in, baldızları Naciye Hanım ile Lutfiye Hanım'a göndermiş olduğu dört mektup yer almaktadır.

Burada okuyucuların mutlaka dikkatini çekecek bir hususu daha açıklamak istiyorum: 14 Ağustos 1941 tarihli 134. mektup ile 10 Nisan 1943 tarihli 135. mektup arasında tam bir buçuk yıldan fazla bir boşluk bulunmaktadır. Bana intikal eden evrak arasından bu aylara ait herhangi bir mektup çıkmamıştır. Baba ile oğulun bu

kadar uzun bir zaman zarfında mektuplaşmamış olmaları mümkün görünmediğine göre, bu süre içinde yazılan mektuplar büyük bir ihtimalle kaybolup zâyi olmuş gibime geliyor.

Sosyal ve kültür hayatımızla ilgili mektup türüne ait son örnekler arasında yer alabilecek böyle bir kitabın yayınlanmasına vesile olan Rıza Tevfik'in torunu Sayın Ahmet Bölükbaşı ile VakıfBank Kültür Yayınları editörü Sayın Ömer Uzunagaç'a bu münasebetle teşekkürü bir borç bilirim.

Abdullah UÇMAN

RIZA TEVFİK HAYATI, EDEBÎ ŞAHSİYETİ VE ESERLERİ

Asıl adı Ali Rıza olan Rıza Tevfik, 7 Kânun-ı sâni 1869'da, o sırada babasının kaymakamlık yaptığı, bugün Bulgaristan sınırları içinde kalan, Edirne vilâyetine bağlı Cısr-i Mustafa Paşa (Tsaribrod) kazasında dünyaya gelir. Babası, Arnavutluk'un Debre-i Bâlâ kazasından, Arnavut asıllı bir sergerde olan Bölükbaşı Durmuş Ağa'nın oğlu Hoca Mehmed Tevfik Efendi, annesi ise Kafkasya'dan kaçırılarak İstanbul'da zengin bir ailenin konağına hizmetçi olarak satılan Çerkez asıllı ve "kul cinsi"nden Münire Hanım'dır.¹ Rıza Tevfik ilk tahsiline, 93 Harbi (1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı) sırasında resmî görevini bırakarak İstanbul'a gelen ve Üsküdar Dağ Hamamı'ndaki Sion mektebinde Türkçe hocalığı yapan babasının yanında başlar. Kısa bir süre, yine babasının hocalık yaptığı Beylerbeyi ve Davutpaşa rüştiyelerine devam eder. Bu okullarda İbranice ile konuşabilecek kadar da Fransızca öğrenir. Babasının müddeiumumi vekili olarak İzmit'e tayini üzerine tahsili yarım kalır. Bir sıtma salgını sonucu, oldukça genç sayılabilecek bir yaşta annesinin İzmit'te ölümü üzerine diğer aile fertleriyle birlikte önce İstanbul'a, buradan da babasının memuriyeti dolayısıyla Gelibolu'ya gider. Gelibolu'da anne şefkatinden mahrum bir çocukluk hayatı geçiren ve ilk şiir denemelerini de burada yapan Rıza Tevfik, "çocukluk cennetim" dediği Gelibolu günlerini hayatının ileriki yıllarında büyük bir özlemle hatırlayacaktır.²

Oğlunun iyi bir tahsil görmesini arzu eden babası onu Gelibolu'daki bu rüya âleminden âdeta zorla ayırıp İstanbul'a getirir ve dostlarından Ali Rıza Paşa'nın aracılığıyla Mekteb-i Sultanî'ye kaydettirir (1882). O güne kadar oldukça rahat ve serbest bir hayat süren Rıza Tevfik, okuldaki disipline kolay kolay uyum sağlayamaz; derslere karşı ilgisizliği yüzünden iki yıl üst üste sınıfta kalınca, okuldan uzaklaştırılır. Bunun üzerine tekrar Gelibolu'ya babasının yanına döner; burada özellikle Hamzabey sahillerinde yine gönlünce yaşamaya koyulur. Bir süre sonra tekrar okuma hevesine kapılınca, yarım kalan tahsilini Gelibolu Rüşdiyesi'nde tamamlar, arkasından da Mekteb-i Mülkiye'ye kaydolur (1886).

1. İsmail Hikmet (Ertaylan), *Türk Edebiyatı Tarihi*, C. III, Bakü 1925, s. 799; (Feridun) Kandemir, *Kendi Ağzından Rıza Tevfik*, İstanbul 1943, s. 94; İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, 2. b., İstanbul 1970, s. 1486.

2. İsmail Hikmet, *a.g.e.*, s. 800-801. Zaman zaman Gelibolu'nun tabii ve tarihî güzelliklerinden bahsetme ihtiyacını duyan Rıza Tevfik, bazı makalelerinde bu tesir üzerinde ayrıntılı olarak durmaktadır (bk. "Tebâşir-i Subh", *Peyâm-Sahah*, nr. 1318-11748, 4 Ağustos 1338/1922).

Mekteb-i Mülkiye’de, aralarında Rıza Tevfik’in de bulunduğu bir grup talebe, Mizancı Murad, Recâizâde Ekrem, Hoca Zihnî Efendi, Âtîf Bey, Mikâil Portakal Paşa ve Sakız Ohannes gibi hocaların fikir ve telkinleri doğrultusunda yetişmektedir. Daha sonraki yıllarda her biri birer gazeteci, şair ve yazar olarak şöhret kazanacak Ali Ferruh, İhsan, Ali Kemal, Ali Rıza ve Ali Seydi gibi arkadaşlarıyla birlikte okuldaki müsait havadan yararlanan Rıza Tevfik de burada bir yandan Fransız İhtilâlî’ni hazırlayan fikir adamlarının eserlerini okurken, bir yandan da bazı talebe hareketlerine katılır. 1889 yılı sonlarında, okuldaki umumi gidişata aykırı bir kısım faaliyetler dolayısıyla saraya bir jurnal verilmesi üzerine, bazı hocalarla birlikte aralarında Rıza Tevfik’in de bulunduğu bir grup öğrenci okuldan uzaklaştırılır.³

Bu sırada babasının ölümü üzerine tekrar Gelibolu’ya dönen Rıza Tevfik, bazı ailevi meseleleri yoluna koyduktan sonra, bu sefer jimnastik hocası Fâik Bey’in tavsiyesiyle, Tıbbiye-i Mülkiye’ye kaydolar (1891). Ancak burada da mevcut disipline ayak uyduramaz ve dahiliye subaylarından birinin emirlerine karşı gelince okuldan uzaklaştırılırsa da Tophane müşîri Zeki Paşa’nın aracılığıyla affedilir. Bir süre sonra, Salkımsöğüt’te bir kahvehanede Mekteb-i Tıbbiye ve Hukuk talebelerine hürriyet, adalet ve hükûmet şekilleri üzerine yaptığı bir konuşma dolayısıyla jurnal edilince, tevkif edilir, kitaplarına el konur ve bir ay kadar hapis yatar.⁴ Zaptiye Nâzırı Nâzım Paşa sayesinde haptisten kurtulur ve Tıbbiye Nâzırı Zeki Paşa’nın aracılığıyla tekrar okula kabul edilir. Bütün bu tatsız olaylardan sonra, hayatının bir düzene girebileceği düşüncesiyle, akrabaları tarafından Dârülmuallimât müdîresi Ayşe Sıdika Hanım’la evlendirilir (1895).

Mekteb-i Tıbbiye’nin son sınıfında iken, Sultan II. Abdülhamid’in iradesiyle, 1897 Osmanlı-Yunan Muharebesi’nde Fahri Paşa’nın yanında stajyer doktor olarak görev yapar ve yaralı askerleri Manastır’dan Selânik’e nakleden seyyar bir hastanede çalışır. Mekteb-i Tıbbiye’den, ancak otuz yaşlarında mezun olur.⁵ Talebeliği sırasında çevrede kötü bir izlenim bıraktığı gerekçesiyle, ihtiyaten, diplomasına el konur. Bir süre sonra Cenab Şahabeddin’in aracılığıyla Karantina İdaresi’ne doktor tayin edilir. Biraz da iradesi dışında sahip olduğu kötü şöhreti unutturmak amacıyla Cidde’ye giden bir vapurla Avrupa’ya kaçmaya kalkışırsa da verilen bir jurnal üzerine Çanakkale’den geri dönmek zorunda kalır.

Bu arada kendisine, Karantina İdaresi’ndeki görevine ek olarak İstanbul Gümrüğü Eczâ-yı Tıbbiye müfettişliği verilir; aynı zamanda Cemiyet-i Tıbbiye’ye üye yapılır. 1908’e kadar bu iki görevi bir arada yürüten Rıza Tevfik, aralarında Prens Said Halim Paşa, Köse Râifpaşazâde Miralay Fuad, Halide Edip ve Nureddin

3. Son Asır Türk Şairleri, s. 1489; Kendi Ağzından Rıza Tevfik, s. 99.

4. Rıza Tevfik, “Hapishâne Hâtıraları” (6), Bahçe, nr. 14, 21 Teşrin-i evvel 1324 (3 Kasım 1908), s. 7-10.

5. İsmail Hikmet, Türk Edebiyatı Tarihi, s. 808; Kendi Ağzından Rıza Tevfik, s. 106.

Ferruh'un da bulunduğu bir kısım tanınmış şahsiyetlere edebiyat, dil, felsefe ve estetikle ilgili özel dersler verir. 1903'te Ayşe Sıdika Hanım'ın vefatı üzerine, bir yıl kadar sonra ikinci eşi Nazlı Hanım'la (öl. Eylül 1977) evlenir.⁶

1907 yılında, yakın dostlarından Said Halim Paşa ile Manyasizâde Refik Bey'in ısrarı üzerine gizlice İttihad ve Terakki Cemiyeti'ne girer ve orada faal bir üye olarak çalışır. 24 Temmuz 1908'de Meşrutiyet'in ilan edilmesi üzerine Selim Sırrı (Tarcan) ile birlikte, at üstünde İstanbul'un asayişini temin için dolaşırken, bir yandan da halka meşrutiyet ve hürriyet hakkında konuşmalar yapar. Aynı yıl yapılan seçimlerde Edirne mebusu olarak Meclis-i Mebusan'a girer (Kasım 1908). Temmuz 1909'da, İngiltere parlamentosunun davetlisi olarak Talât Paşa başkanlığında bir mebus heyetiyle birlikte Londra'ya gider.⁷

İktidarı seçimle fiilen ele geçiren İttihatçı arkadaşlarının kısa zamanda kaunun dışı birtakım zorba hareketlere kalkışmaları üzerine, kısa zamanda parti liderleriyle arası açılır ve muhalefet saflarına katılır. Ağustos 1912'de Meclis-i Mebusan'ın geçici olarak kapatılması üzerine açıkta kalır. Büyükada'da yaptığı bir seçim konuşması usule aykırı bulunarak, Kozmidi Efendi ile bir ay kadar hapsedilir.⁸ Hapisten çıktıktan bir ay kadar sonra, bu defa seçim bölgesi Gümölcine'de İttihatçıların kiraladığı ayak takımı tarafından saldırıya uğrar ve ağır bir şekilde yaralanır. İkinci seçimde mebus seçilemeyince, politikayı bırakmak zorunda kalır.⁹

Bütün bu siyasi mücadeleler sırasında da edebiyat ve felsefeyle meşguliyeti bırakmayan Rıza Tevfik, *İkdam*, *Alemdar*, *Tanzimat*, *Türk Yurdu*, *Ulûm-ı İktisadiye ve İhtimaiye Mecmuası* ve *Rûbab* gibi devrin belli başlı yayın organlarında siyasi yazılar yanında şiirle birlikte dil, edebiyat, tasavvuf, felsefe ve estetikle ilgili makaleler yayımlar.

1914-1918 yılları arasında politikadan uzak, bir taraftan Karantina İdaresi'ndeki memuriyetine devam ederken bir taraftan da Rehber-i İttihad-ı Osmânî Mektebi ile İnas Dârülfünûn'unda felsefe dersleri, Amerikan Kız Koleji'nde Türkçe dersleri verir; Batılı felsefe ve sanat terimlerine karşılıklar tespiti için kurulan İstilahât-ı İlmiyye Encümeni'nin çalışmalarına asli üye olarak katılır.¹⁰ Bu arada çeşitli sebeplerle İttihad ve Terakki'den ayrılan eski arkadaşlarının kurduğu Hürriyet ve İtilâf Fırkası'na dahil olur.¹¹

1918'de Mütareke'nin imzalanmasından sonra iktidara gelen Tevfik Paşa kabinesinde Sultan Vahdettin'in arzusu üzerine Maarif Nâzırı olarak tekrar politika-

6. Rıza Tevfik'in ilk hanımından Suad (Safa), Selma (Rıza) ve Münise (Başikoğlu) adlarında üç kızı, ikinci hanımından da (Mehmed) Said ve (Ahmed) Nazif (Bölükbaşı) adlarında iki oğlu dünyaya gelmiştir.

7. Rıza Tevfik, "80 Yılda Neler Gördüm?", *Yeni Sabah*, nr. 3447, 31 Ekim 1948.

8. "Feylesof Hapiste", *Sabah*, 8 Şubat 1327 (21 Şubat 1912).

9. Feroz Ahmad, *İttihat ve Terakki, 1908-1914* (çev. Nuran Yavuz), 2. b., İstanbul 1984, s. 177.

10. Abdullah Uçman, "İstilahât-ı İlmiyye Encümeni", *Tarih ve Toplum*, sayı 239, Kasım 2003, s. 10-18.

11. Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasî Partiler 1859-1952*, İstanbul 1952, s. 447-455; Ali Birinci, *Hürriyet ve İtilâf Fırkası*, İstanbul 1990, s. 48.

ya dönen Rıza Tevfik, Damat Ferid Paşa kabinesinde de Âyan Meclisi âzâsı olarak iki defa Şûrâ-yı Devlet reisliğine getirilir (1919-1920). Aynı zamanda Dârülfünun Edebiyat Fakültesi'nde felsefe ve estetik dersleri veren Rıza Tevfik, 1919'da Paris'te toplanan Sulh Konferansı'na Osmanlı delegesi olarak önce müşavir, daha sonra murahhas âzâ olarak katılır. 10 Ağustos 1920'de, Sevr Antlaşması'nı imzalayan üç kişilik heyette yer alır.

Gerek Sevr'i imzalaması, gerekse aynı günlerde millî vicdanı rencide edici bazı yazılar yazması, Dârülfünun talebelerinin haklı tepkisine sebep olur ve yapılan gösteriler sonunda Cenab Şahabeddin, Ali Kemal, Hüseyin Dâniş ve Barsamyan Efendi ile birlikte Dârülfünun'dan istifa etmek mecburiyetinde kalır.¹²

Devrin birçok aydını gibi Anadolu'da başlayan Millî Mücadele'yi İttihatçı hareketin bir devamı şeklinde gördüğü için, savaşın kazanılmasından sonra 9 Kasım 1922'de bazı arkadaşlarıyla birlikte gizlice İstanbul'dan ayrılır ve Kahire'ye gider. Daha sonra, Sevr'i imzalaması yüzünden, 150'liklere dahil edilir.¹³

Kahire'de karşılaştığı Ürdün kralı Emîr Abdullah'ın daveti üzerine, onunla birlikte Amman'a gider. 1928 yılına kadar Ürdün'de onun hizmetinde Divan Tercümanı, Sıhhiye ve Âsâr-ı Atîka Müzesi müdürü olarak görev yapar. Aynı yıl emekli olmak suretiyle Lübnan sahilinde Cünye kasabasına yerleşir. Eşiyle birlikte 1928 yılında Amerika'ya, 1934'te de Kıbrıs'a bir seyahat gerçekleştirir. Kıbrıs ziyareti sırasında dostlarının teşviki ile ilk defa bir araya getirdiği şiirleri *Serâb-ı Ömrüm* adıyla 1934'te Lefkoşa'da yayımlanır. 1936 yılında, bir dostunun daveti üzerine eşiyle birlikte gittiği İngiltere'de Cambridge ve Londra'da bir yıl kadar kalır. Çocuklarıyla akraba, dost ve tanıdıklarının ısrarı üzerine, 1938'de 150'likleri affeden kanunun kabulünden ancak beş yıl sonra, Haziran 1943'te İstanbul'a geri döner.¹⁴ Bir hayli ilerlemiş yaşına rağmen ölümüne kadar haftada birkaç defa olmak üzere *Yeni Sabah* gazetesinde edebiyat, dil, felsefe, estetik ve sanat konularıyla ilgili yazıları yayımlanır. 1949 yılının son aylarında geçirdiği kısmî felç ve zatürre üzerine hastaneye kaldırılır. 30 Aralık 1949'da hayata gözlerini yumar, ertesi gün dostlarının omuzlarında Zincirlikuyu'da Asrî Mezarlık'a defnedilir.¹⁵

Sanatkâr bir kabiliyetle dünyaya geldiği anlaşılan Rıza Tevfik'in, çocukluğunun en güzel günlerini tarihî ve tabîî bir dekorla zengin Gelibolu'da geçirmesi, sanat kabi-

12. *Peyâm-Sabah*, nr. 1204-11634, 10 Nisan 1338 (1922).

13. İlhami Soysal, *150'likler*, İstanbul 1985, s. 28, 59, 82, 148.

14. "Filozof Rıza Tevfik Dün Geldi", *Vakit*, nr. 9106, 24 Haziran 1943.

15. "Filozof Rıza Tevfik Bugün Defnedilecek", *Yeni Sabah*, nr. 3888, 1 Ocak 1950.

liyetinin gelişmesinde büyük bir rol oynamıştır. Mekteb-i Mülkiye’de henüz talebe iken basit bir heves şeklinde başlayıp hayatı boyunca devam eden felsefeyle ilgili çalışmaları dolayısıyla adının başına ilâve ettiği “Feylesof” lâkabı, muârizlerinin çeşitli tenkit ve hicivlerine rağmen, aslında ciddi bir iddia taşımaktadır. Bir felsefe hocası olarak Rıza Tevfik’in hayatı boyunca devam eden faaliyeti, bir kısım Batılı filozof, fikir adamı ve sanat tenkitçileri ile bir kısım İslâm filozoflarının fikirlerini belli bir kültür seviyesindeki Türk okuyucusuna aktarmak ve belli bir zümrenin felsefî konulara karşı ilgisini uyandırmak şeklinde değerlendirilebilir.¹⁶

Kültür ve edebiyat tarihimize daha ziyade “Feylesof” lâkabıyla tanınan Rıza Tevfik, edebiyat tarihlerinde ise genellikle bir şair olarak hatırlanmaktadır. 1895 yılından itibaren devrin önde gelen mecmualarında önce Abdülhak Hâmid ile Victor Hugo ve Lamartine gibi Fransız romantik şairlerinin etkisi altında aruz vezniyle dikkati çeken şiirler yayımlayan Rıza Tevfik, asıl şöhretini II. Meşrutiyet’ten sonraki yıllarda tekke ve halk şairlerinin etkisi altında yazdığı divan, koşma ve nefes tarzındaki şiirleriyle kazanmıştır. Millî edebiyatın teşekkül dönemine rastlayan bu tarihlerde hece vezni ve sade Türkçe ile o günün en beğenilen örneklerini ortaya koyarken, aynı zamanda Mehmed Emin’in başlatmış olduğu “parmak hesabı” şiiri de asıl vadisine oturtan odur. Onun küçük yaştan itibaren halk kültür ve geleneği içinde yetişmesi, sanatkâr kişiliğiyle gelenekten büyük bir ustalıkla yararlanması, bu konu etrafında yazdığı makaleleriyle de şiir estetiğine gelenek içinde sağlam bir zemin hazırlamıştır.

Şiirleri ve şiir anlayışı konusunda kendi açıklamalarıyla yakınlarının sözlerine bakılacak olursa, şiire karşı doğuştan gelen kabiliyet ve ilgisi doğrudan doğruya “rûhen şair yaratılmış” ve Kafkasya’nın vahşi tabiatında büyümüş olan anne tarafından gelen Rıza Tevfik’in şiire karşı ilgisinin uyanıp gelişmesinde, içinde doğup büyüdüğü çevre ile birlikte babasının da büyük rolü olmuştur.¹⁷ Şiirden hemen hiç anlamamakla beraber Şark kültürü yanında Batı kültüründen de haberdar olan Hoca Mehmed Tevfik Efendi’nin özel ilgisiyle yetişen Rıza Tevfik, küçük yaşta *Hâfız Divanı* ile Şeyh Sa’dî’nin *Gülüstan*’ını okuyabilecek kadar da Farsça öğrenir.

Rıza Tevfik’in şiire karşı asıl ilgisi, henüz küçük yaşta annesinin ölümü üzerine gittiği Gelibolu’da uyanır.¹⁸ Büyük bir tarih, kültür ve medeniyet mirasıyla birlikte zengin bir tabiat güzelliğine sahip Gelibolu ve özellikle oradaki Hamzabey sahili, öksüz çocuk için âdeta hayatın acı gerçeklerinden kaçıp sığındığı bir yer olur. Gelibolu’da bütün bir Osmanlı tarihini duygularıyla yeniden yaşadığını

16. Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Konya 1966, s. 408-410.

17. İsmail Hikmet, *Türk Edebiyatı Tarihi*, C. III, s. 802.

18. İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, s. 1488; Kandemir, *Kendi Ağzından Rıza Tevfik*, s. 98.

söyleyen Rıza Tevfik, burada bir yandan kasabaya gelen saz şairlerini büyük bir hayranlıkla dinlerken, bir yandan da Nâmık Kemal ve Ziya Paşa gibi devrin tanınmış şairlerinin eline geçirebildiği eserlerini okur. İlk şiir denemelerini de on beş yaşlarında, tahsil için henüz İstanbul’a gelmeden önce, “çocukluk cennetim” dediği Gelibolu’da yapar. Onu yavaş yavaş şiire hazırlayan bu şartların yanında, henüz küçük yaşta annesinin ölümünü de unutmamak gerekir. On yaşlarındaki çocuğu derinden sarsan bu ölüm, onun daha ilk şiir denemelerinde görülen halledilmesi zor bir kısım ontolojik meseleler karşısında hemen her şeyi inkâra kadar varan bir tür metafizik buhrana düşmesine yol açar.¹⁹

Bütün bu hazırlıkların arkasından şiirle ciddi bir şekilde uğraşmaya ise ancak Mekteb-i Mülkiye’ye girdiği 1886 yılından sonra başlar. Edebiyat ve özellikle şiir zevkinin yaygın olduğu mektep ortamında Ali Ferruh, Ali Kemal, İhsan, Ali Rıza, Ali Seydi ve Rıza Tevfik’ten meydana gelen arkadaş grubu içinde bu isimlerin her biri kendisini bir bakıma şairliğe aday olarak görmektedir.²⁰

Rıza Tevfik’in felsefe tarihiyle ilgili seri halindeki ilk makalelerini, şekil ve muhteva itibarıyla doğrudan doğruya Abdülhak Hâmid’in tesiri altında yazdığı bir kısım şiirleri takip eder. 1895-1896 yıllarında, Cenab Şahabeddin ile Tevfik Fikret’in de kısmen eski, yer yer yeni tarzda şiirler yayımladığı *Maarif*, *Mekteb* ve *Hazîne-i Fünûn*’da Rıza Tevfik’in de toplam olarak yirmi kadar şiiri yayımlanır.²¹ Bu şiirler arasında, özellikle, insanoğlunun “hakikat”i bilmesinin mümkün olmadığını ileri sürdüğü “Sfenks” adlı şiiri yayımlandıktan sonra, genç şair edebiyat çevreleri tarafından büyük bir ilgiyle karşılanır.²² Bu şiiri dolayısıyla Recâizâde Ekrem’in arzusu üzerine İsmail Safâ vasıtasıyla önce Recâizâde Ekrem’le, daha sonra Abdülhak Hâmid, Tevfik Fikret, Halid Ziya ve diğer Servet-i Fünuncularla tanışmak suretiyle kısa zamanda onlarla dostluklar kurar.

İlk şiirlerinin yayımlandığı 1895 yılından başlayarak 1897 yılında hece vezni ve sade Türkçe ile şiirler yazan Mehmed Emin’le temas edinceye kadar *Mekteb*, *Maarif*, *Hazîne-i Fünun*, *Resimli Gazete* ve *İrtikâ* gibi devrin belli başlı dergilerinde şiirler yayımlamaya devam eder.

Bu döneme ait ilk şiirlerinden itibaren Rıza Tevfik üzerinde başta Abdülhak Hâmid olmak üzere diğer bir kısım romantik şairlerle kısmen de olsa Servet-i Fünuncuların etkisi, “Balaban Dağları” ve “Sfenks” gibi devrinde akisler uyandıran

19. Rıza Tevfik, annesinin ölümünden yaklaşık altmış beş yıl sonra kaleme aldığı bir makalesinde, bu olayı ilk günkü gibi büyük bir ıstırapla hatırlamaktadır (bk. “Tevfik Fikret”, *Yeni Sabah*, nr. 2057, 13 Şubat 1944).

20. *Kendi Ağzından Rıza Tevfik*, s. 99.

21. Bu şiirler, Rıza Tevfik’in tarafımızdan yayıma hazırlanan *Serâb-ı Ömrüm ve Diğer Şiirler*’inin (İstanbul 2005) “Aruz Vezniyle Sonnetler ve Sâir Mevzun Şiirler” (s. 117-204) bölümünde yer almaktadır.

22. İsmail Hikmet Ertaylan, *Tevfik Fikret*, İstanbul 1963, s. 74.

şiiirlele kadar devam eder. İlk şiiirlerinde Servet-i Fünun şiiiriyle birçok ortak nokta bulunan Rıza Tevfik, başta Cenab Şahabeddin, Tevfik Fikret, Halid Ziya, Hüseyin Sîret ve Mehmed Rauf olmak üzere Servet-i Fünun topluluğunu meydana getiren şahsiyetlerle arkadaş olduğu hâlde, gerek teşekkül ettiği sırada gerekse daha sonra ki yıllarda doğrudan doğruya bu edebî hareketin içinde yer almaz.²³

Rıza Tevfik'in, şiiirlerinin büyük bir kısmını bir araya getirdiği *Serâb-ı Ömrüm*'ün "Aruz Vezniyle Sonnetler ve Sâir Mevzun Şiiirler" bölümüne dahil ettiği bu döneme ait şiiirlerinde hâkim tema olarak dikkati çeken Tanrı, kâinat, varlık-yokluk, hayata ve tabiata karşı şüphe ve endişe gibi bir kısım felsefî ve metafizik meselelerle karamsarlık, hüznün ve ölüm duygusu, bu sırada eserlerini okuduğu bazı materyalist filozoflarla, sık sık yakalandığından söz ettiği "dâüssıla" duygusuna bağlanabilir.²⁴

Rıza Tevfik'in küçük yaştan itibaren felsefenin esas problemlerinden olan varlık-yokluk, Tanrı, ölüm, kâinat, ruh ve mutlak hakikat gibi konular üzerinde düşünmesinde; eserlerinin büyük bir kısmının felsefî endişeden doğduğunu ileri sürdüğü Abdülhak Hâmid kadar,²⁵ erken yaşta Batılı romantik şair ve yazarlarla birlikte Karl Marx ve Ludwig Büchner gibi materyalist filozofların eserlerini okumasının rolü söz konusudur.

İlk şiiirlerinde daha çok insanın kâinattaki "külli irade" karşısında aczini dile getiren Rıza Tevfik, gerek ortaya koymaya çalıştığı problem gerekse ifade tarzı bakımından büyük ölçüde Abdülhak Hâmid'in etkisi altındadır. Bu şiiirler her ne kadar onunkiler gibi sarsıcı değilse de bunlar, onun belli bir noktaya kadar felsefenin varlık-yokluk problemi üzerinde düşündüğünü göstermektedir.

Rıza Tevfik, felsefî anlamda bir hakikat aramak üzere başladığı araştırmaları sonunda, Türk milletinin öz malı olan ve onun ruhunu en güzel şekilde yansıtan teke ve halk edebiyatı örneklerini keşfeder. Milletin hâfızasında duran folklor malzemesi ile sadece halk şairleri ve Bektaşî dervişlerinin elinde kalan halk ve teke şiiiri örneklerini, samimi ifadeleriyle, Türk milletinin karakterini en güzel şekilde yansıtan örnekler olarak değerlendirir. 1914-1922 yılları arasında konuyla ilgili elli kadar makale yayımlayan Rıza Tevfik'in bu yazıları, bir bakıma, Millî edebiyat ha-

23. Rıza Tevfik, "Edebiyat-ı Cedîde Hareketine Niçin İştirak Etmedim?", *Olay*, sayı 7, 15 Nisan 1944, s. 4-5.

24. Rıza Tevfik, "Hapishâne Hâtıraları" (1), *Bahçe*, nr. 6, 26 Ağustos 1324 (8 Eylül 1908), s. 2-3; *Biraz da Ben Konuşayım* (haz. Abdullah Uçman), İstanbul 1993, s. 342-344.

25. Rıza Tevfik bu konuda *Abdülhak Hâmid ve Mülâhazât-ı Felsefiyesi* (İstanbul 1334/1918) adıyla oldukça hacimli bir eser kaleme almıştır.

reketini fikrî planda hazırlayan ve bir kamuoyu oluşmasına büyük ölçüde yardım eden unsurlar arasında ele alınmıştır.²⁶ Ancak onun âşık tarzı ve tekke edebiyatı geleneği konusundaki görüşleri uzun süre tam olarak anlaşılamamış ve zaman zaman Ziya Gökalp gibi devrin önde gelen Türkçüleri tarafından tenkit edilmekten kurtulamamıştır.

Bütün bu hazırlığın arkasından onun bir devre damgasını vuran asıl sanat-kâr şahsiyeti, tekke şairleri ve halk âşıklarının genellikle musiki eşliğinde okuduk-ları divan, nefes ve ilâhi gibi âhenkli şiirlerden hareket ederek kaleme aldığı divan, koşma ve nefesleriyle ortaya çıkar. Millî edebiyatın teşekkül etmeye başladığı II. Meşrutiyet sonrasında onun bu tarzda şiirler yazmak suretiyle Türk edebiyatının asıl kaynağına yönelmesi, devrin birçok şair ve aydını için de bir bakıma yol açıcı bir rol oynar. Bu yıllarda hece vezniyle yazdığı lirik divan ve koşmalarıyla şöhret kazanan Rıza Tevfik, bu dönemde sanat anlayışı olarak da subjektivizmi benimser. Bundan dolayı lirik şiirlerinde teşbih, istiâre ve mecaz gibi edebî sanatlara başvurmaz, doğrudan doğruya dış âlemdeki varlıkların kendi ruhunda uyandırdığı tesirleri aksettirmek suretiyle, daha ziyade izlenimlere (*impressionisme*) dayalı bir sanat anlayışını savunur.²⁷

Rıza Tevfik dil, şekil ve üslûp bakımından en mükemmel şiirlerini 1911-1922 yılları arasında yazar. Aruz vezniyle kaleme aldığı ilk şiirlerinde daha çok ferdî ıstıraplarına bağlanabilecek bazı temalar çevresinde dolaşan şairin şiirlerine bu dönemde yeni konular girer. Bu sırada ferdî ıstıraplarıyla birlikte içinde yaşadığı toplumun meseleleriyle de ilgilenen şair eserlerinde didaktizme düşmeden, başta tarih, vatan sevgisi ve aşk olmak üzere toplumsal, dinî ve felsefî nitelikte birçok temayı ele alıp işler.

Rıza Tevfik'in devrinde bazı antolojilere de alınan "Sfenks", "Gelibolu'da Hamzabey Sahili", "Selma, Sen de Unut Yavrum!" adlı şiirleri başta olmak üzere, "Harap Mâbed", "Fikret'in Necip Ruhuna" ve "Uçun Kuşlar" adlı şiirleri onun en tanınmış eserleri arasında yer alır.

Doğu ve Batı dünyasına ait oldukça geniş bir felsefî birikime sahip olduğu anlaşılan Rıza Tevfik'in, bir felsefeci olarak yeni bir ekol kurmaktan ziyade mevcut felsefî bilgi ve görüşleri yeniden ele alıp yorumlayarak bunlarla modern görüşler arasında dikkate değer benzerlikler üzerinde durduğu da ileri sürülmüştür.

26. Bu yazılar tarafımızdan bir araya getirilerek *Rıza Tevfik'in Tekke ve Halk Edebiyatı İle İlgili Makaleleri* (Ankara 1982, 3. b. İstanbul 2015) adıyla bir kitap hâlinde yayımlanmıştır.

27. Mehmet Kaplan, *Şiir Tahlilleri*, C. I, İstanbul 1969, s. 178-179; Behçet Necatigil, "Şiiri ve Sanatı Üzerine Rıza Tevfik Bölükbaşı'nın Kendi Görüşleri", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. XXII, İstanbul 1977, s. 205-211.